

УДК 177.61

Віталій Туренко**ПОТВОРНЕ В КОНТЕКСТІ ДИСКУРСУ ЛЮБОВІ:
ЕСТЕТИЧНА ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ***Кандидат філософських наук, м. Київ, Україна*
e-mail: ato-ergo_sum@ukr.net

Розглянуто дискурс, тих хто любить на основі двох основних аспектів розуміння потворного: як недосконалості (недоліку) та як огидного.

Ключові слова: дискурс любові, естетика, людина, прекрасне, потворне, недолік, огидне.

Любов, на перший погляд, такий екзистенціал, що не пов'язаний жодним способом з естетичною мета-категорією "потворне". Ми завжди прагнемо вбачати в любові особистість, милу лицем, прекрасну душею та тілом; і це природно для людського ества. Індивід не лише в коханій особистості, а в самій любові як екзистенціалу, вищому аспекті – способі існування шукає прекрасне, сподівається віднайти «загублений рай», що колись втратив. Проте, на нашу думку, саме естетична мета-категорія "потворне" може висвітлити мало досліджені студії, що стосуються філософії любові та естетичної теорії.

Засновник експліцитної естетики А. Баумгартен в одній із праць зазначає: «Мета естетики – досконалість чуттєвого пізнання як такого. Досконалість же – це краса. Притому слід остерігатися його недосконалості як такої, яким є потворне» [9, с. 175]. Однак вже учень Г. Гегеля, Ф. Розенкранц пише працю «Естетика потворного», в якій викладено засадничі аспекти розуміння потворного як естетичної категорії і феномену. Саме ця праця поклала основу для подальших студій стосовно потворного як такого і аналізу його у бутті та людському житті. Наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених М. Булатова, В. Малахова, Г. Зеленько, В. Шестакова, О. Лосєва та інших з естетичної теорії та філософії любові стали теоретичною базою даного дослідження. Зазначимо, що в них відсутній комплексний та цілісний аналіз дискурсу любові в контексті потворного та непристойного.

Мета нашої статті – проаналізувати можливості та умови вияву потворного в дискурсі любові.

Відомий російський естетик В. Бичков зауважує: потворне «позначає сферу неутилітарних суб'єкт-об'єктних відносин, яка пов'язана з антицінністю, з негативними емоціями, відчуттям незадоволення та відрази. На відміну від головних категорій естетики (естетичного, прекрасного, піднесеного, трагічного) має складний опосередкований характер, тому що визначається зазвичай тільки відносно до інших категорій як їх діалектичне заперечення або як інтегральна антиномічна складова» [4, с. 227]. Зазначимо, що потворне в естетичній практиці людини має особливе значення: воно постає як усвідомлення загрози її існуванню, як те, що підриває підвалини людяності, потребує духовного та практичного опанування [11, с. 503]. Відповідно, поява потворного, огидного в дискурсі любові, з іншого боку теж може бути причиною того,

що особистість піде від любові, а і з іншої сторони можуть укріпити взаємостосунки між тими, хто любить.

У зв'язку з цим постають такі завдання:

- Висвітлити прояви потворного як недосконалостей в контексті дискурсу любові;
- Дослідити потворне як огидне в межах дискурсу люблячих.

Потворне як недосконале, недолік в контексті любові. Давньогрецький філософ Платон у «Бенкеті» зазначав, що Ерот (любов) перебуває між прекрасним та потворним, але все ж таки прагне саме до першого - до краси. Однак, у славнозвісному міфі про походження Ероту, Діотіма говорить, що він «негарний та не ніжний, однак грубий та неохайний». Звідси постає думка: хоча прекрасне і потворне не є атрибутами любові, але так чи інакше вона має точки дотику, в певний момент історії любові вона «зустрічається» з ними, «відкриває» їх для себе. Потворне з'являється як недолік стосовно прагнення до прекрасного.

М. Гартман у праці «Естетика» слушно зазначає: «В естетиці ми маємо справу також і з потворним. В деякій мірі воно входить у всі різновиди прекрасного. Адже скрізь бувають межі прекрасного. І тут, як і в інших галузях цінності - істотний контраст. Внаслідок цього існують градації прекрасного, ціла шкала від досконалої краси до явно некрасивого» [5, с. 10]. «Те, чому чогось не вистарчає, тим самим потворне» [6, с. 99]. За Фомою Аквінськи - потворне, порівняно з прекрасним майже не вивчалось до нього можуть бути застосовані ті самі підходи. Потворне, як і прекрасне, існує об'єктивно; можна визначити його ступінь або різновиду [6, с. 99].

Розуміння потворності як недостачі, на думку відомого українського філософа М. Булатова, можна визначити навіть з російського слова «безобразний» - протилежність образу – якийсь його недолік [3, с. 59]. Російська дослідниця феномену любові Г. Іванченко в книзі «Логос любові» називає три основні недостачі любові заздрість, скупість та страх. Погоджуючись з її думкою, ми вважаємо за доцільне розширити цей список (на основі 1 Послання до Коринфян 13, 4-7). Відповідно до недостач любові зарахувати також – нетерпіння, немилосердя, обман, гордість, егоїзм.

Заздрість за Г. Іванченко – це гостре почуття невдоволення собою і своїм, незадоволення власним життям і неможливістю перемінити своє існування. Це ототожнення інших людей з тим, «що думаєш про них ти, що думають про них інші люди, а вже через це - ототожнення себе зі своїм статусом, ролями, соціальними можливостями». Скупість - хвороблива прихильність до свого майна, багатства «до всього, що людина може назвати своїм», як зазначав В. Джеймс: «маю на увазі в першу чергу, матеріальну, «речову» вкоріненість в бутті» [8, с. 61]. На наш погляд, можна констатувати ще про «любовну скупість», коли той, що любить вважає, що кохана особистість і вона нікому більше не має права приділяти увагу окрім нього. Ця скупість, яка доходить до егоїзму в поєднанні з ревностями. Це виглядає потворним, адже засвідчує недосконалість у почутті любові. В цьому контексті згадуються слова В. Малахова: «Любові, мабуть, ніколи не буває занадто багато. Інша річ, чим ми її плекаємо, цю свою любов, що не гвалтуємо чи її, не позбавляємо її висоти польоту (не обмежуємо ми предмет любові – В.Т.). Замикання любові на себе, може бути невимовної мерзотою - але тут винна не любов ....» [10, с. 149]. Винуваті, на наш погляд, самі учасники історії любові: той, хто любить і кохана особистість.

На думку Р. Барта: страх у дискурсі любові виникає тому, що той, хто любить переживає острах оскільки багато випадків таких, що в нього виникає метафора темряви.

Французький філософ зазначає: «найчастіше я у затемненості від самого свого бажання; я не знаю, чого воно хоче, саме добро для мене є злом, усе резонує, я живу від поштовху до поштовху» [2, с. 240].

Мислитель зауважує: «Закоханий суб'єкт силою тих чи інших випадковостей відчуває, як його обсїдають страх перед небезпекою, раною покинутістю, якимось крутим поворотом – почуття, яке він виражає під іменем тривоги» [2, с. 244]. Відповідно – страх перед небезпекою. Любов, її дискурс неминуче наповнений небезпеками від тих, хто оточує тих, що люблять і від суспільства. Бо шлях любові – не стільки «червона доріжка», якою йдуть ті, хто люблять, скільки «голгофський». Відчуття відчуженості породжує тривогу, а любовна тривога, на думку Р. Барта, – це «страх перед скорботами, котрі вже були – з самого витoku любові, з того моменту, коли я був захоплений» [2, с. 245]. Однак треба розуміти – це все виглядає недоліком, а іноді навіть потворне в межах дискурсу любові, оскільки «страху немає в любові, але досконала любов проганяє страх геть, бо страх має муку. Хто ж боїться, той не досконалий в любові.

Вчений зазначає: «Не тільки страх, заздрість та скупість не дають робити досконали, гармонічні відносини. Перепоною можуть стати і ревності, і нарцисизм та низьке самосприйняття, та адіктивне прагнення до повного поєднання із партнером, та «втеча від свободи» та нав'язливе прагнення «покращити», «удосконалити» партнера, та на жаль, ще багато іншого» [8, с.63].

Ми розглянули основні аспекти потворного як недоліки та недосконалості дискурсу тих, хто любить. Однак дотримуємося думки на котрій наголошує К. Розенкранц: «Ми розуміючи зло, можемо його бажати. Відсутність свободи виражає найглибше протиріччя зі своєю сутністю, і це протиріччя не може не просочитися зовні. Індивідуальні недоліки і вади набувають чітке вираження в образі: заздрість, ненависть, брехня, жадібність, скупість, розбещеність накладають свій особливий відбиток на індивідуальні риси» [12, с.50–51]. Ці вади та недоліки впливають не лише на тих, хто любить, а також на дискурс любові як такий.

Потворне як огидне в межах дискурсу любові. Відомий теоретик естетичної теорії Т. Адорно зауважує: «Те, що мистецтво не вичерпується поняттям прекрасного і для наповнення його потребує потворному, як запереченні цього поняття, давно стало загальним місцем» [1, с. 71]. Очевидно, що це стосується не лише мистецтва, а й взагалі людського буття, будь-якого його феномену. В промові Агафона, що лунає в платонівському «Бенкеті» наголошується: потворне не може викликати любов. Згідно з цією думкою, потворне, огидне та відразливе несумісне з онтологічною сутністю любові, пов'язаною передусім з ідеєю прекрасного. Любов не може з'явитися через споглядання чогось такого, що протистоїть потворному.

Однак, у тому ж таки діалозі, Платон розглядаючи онтологію любові (Еросу), словами Павсанія зауважує: не кожна любов прекрасна та достойна похвали, але лише та, що спонукає прекрасно любити. У зв'язку з цим він виокремлює два види Ероту (любові):

1. Ерот Афродіти брудної (здатна на все, фактично вона діє за принципом «мета виправдовує засоби», егоцентрична, любить в предметі любові не душу, а тіло, шукає не розумних, а дурних).

2. Ерот Афродіти прекрасної (чинить лише блага та прекрасне, любить в предметі не тіло, а душу, прагне не до глупоти, а до розумного).

Вочевидь давньогрецький мислитель даною думкою констатує: а) про ситуацію тогочасного суспільства, в якому розуміння «що таке любов?», існували два протилежні погляди, і цей поділ ґрунтується не стільки на етичному, а й на естетичному началі; б)

відносини в дискурсі коханих можуть йти шляхом від прекрасного до потворного, і навпаки. Він категорично засуджує любов, кутру іменує брудною і недостойною взагалі іменуватися як такою, а тих, хто так любить, говорить, що цим самим вони «споганюють» це прекрасне та велике почуття.

Відтак, коли любов онтологічно і в житті людини, по суті, не може виникнути з потворного, у межах дискурсу любові закоханий, на думку Платона, видається іноді навіть паскудним і нестерпним, з точки зору оточуючих. Це зазначає Р. Барт. Французький амуролог зазначає перелік нестерпних, огидних рис коханця. Він:

- не може стерпіти аби хтось був вищим або нарівні з ним в очах коханої і намагається принизити будь-якого суперника;
- утримує кохану осторонь стосунків з багатьма людьми;
- таємно бажає загибелі всім, хто дорогий для коханої, - батькові, матері, рідним, друзям;
- хоче, щоби у закоханої не було ні сім'ї, ні дітей [1, с.196].

Отже, паскудність, огидність закоханого полягає в тому, що він охоплений ревностями. А ревності в дискурсі любові – огидна, негідна стурбованість та пильність [1, с.196].

Щодо ревностей, як прояву потворного в дискурсі любові, Т. Стрельцова зауважує: «По-перше, ревності народжується тоді, коли людина не впевнена в собі і страждає «комплексом неповноцінності» (у психологічному, а не психіатричному сенсі). Поява в полі зору гідного суперника», зумовлює почуття страху від можливої втрати дорогої людини. Це принизливий психологічний стан – справжня криза людської гідності, у будь-якому випадку, його неминучий дефект. Такі «страждальницькі ревності» руйнівні насамперед для самого ревнивця.

По-друге, ревності – неминучий наслідок почуття власності на людину, поєднане з накладанням зовнішніх стосунків і «ланцюгів» на кохану і відносини з нею, а також з системою «стеження» (явного чи неявного – сором'язливого), заборон та звітів. Такі «агресивні ревності» принижують передусім коханого, бо не рахуються з його невід'ємним правом на свободу і відносну автономність, на незвідний «особистий залишок буття». Недарма ревність - причина чвар, конфліктів, образ, розбіжностей аж до розлучень і навіть злочинів. Наведу в цьому зв'язку думку М. Бердяєва на ревності як на своєрідний «гріх » і «провину» в коханні: «Ревності заперечують космічну природу любові, її зв'язок зі світовою гармонією в ім'я індивідуалістичної буржуазної власності...У таїнстві любові немає власника і приватної власності».

По-третє, ревності характерні для людини-егоїста, який розглядає інших людей як засіб для свого життя, а не її мети. Споконвіку егоїзм вважається «глибинним корінням» майже всіх вад людини. А. Шопенгауер навіть вважає, що егоїст не здатний до страждання, дружбу і кохання. Безсумнівно, не можна погодитися з цим занадто категоричним твердженням. Проте любов егоїста спочатку ругресивна у зв'язку з нездатністю зрозуміти і визнати абсолютну самоцінність іншої людини і забути про себе заради нього. Кохання-агапе - одна з необхідних іпостасей справжньої любові - чужа його натурі. Зате ревності прямо впливають з неї.

По-четверте, ревності виростають з такого благодатного для неї ґрунту, як недовіра до коханого і його поведінки, початкове або набуте. Ревності – криза довіри і віри у відносинах, а причин тут – безліч: і надмірна підозрілість того, хто любить, і легковажність коханого, і тривалі розлуки з потреби, і «злі наклепи» оточуючих, і багато іншого. Мабуть, це найбільш «виправдані» ревності, якби вони не були по суті «кризою

любові», початком її кінця» [13, с.365 – 367].

Дослідниця феномену любові Г. Иванченко наголошує: іноді в дискурсі любові виникають моменти, котрі говорять про демонічність цього моменту. Таким «демонічний» моментом є те, що ті, хто любить іноді змагаються один з одним жорстокістю по відношенню один до одного [7, с. 122 – 123]. Змагаються в образах, обмані, намагаються свідомо зробити якомога болючіше для коханої особистості. Це воістину потворне для любові як такої ста стосовно особи, до якої спрямована інтенція любові. Егоїзм є основою цих зсагань. За словами К. Розенкранца: егоїзм найбільш огидний та потворний, навіть з ним не може порівнятися погляд на понівечені дерева, забуті болотисті галевини, змії та саламандри, морських чудовищ та величезних рептилій, щурів та мавп; все це ніщо з егоїзмом, який спричиняє біль та страждання [13, с. 37].

Отже, потворне, для філософсько-естетичної думки не постає атрибутом любові і онтологічну вона не сумісна з огидним та відразливим, але люди часто в своїх роздумах, вчинках, словах поєднують ці несумісні феномени. Відповідно до цього потворне проявляється в дискурсі любові у двох векторах - як недосконалість і як огидне. Наголосимо також, що філософська думка з античності і до сучасності стверджує, що в межах дискурсу любові, ті хто люблять вчиняє потворне, огидне по відношенню один до одного. Однак, незважаючи на усі прояви потворного в дискурсі любові, це не принижує цінність любові як такої, а засвідчує складну, суперечливу і таємничу природу такого феномену.

Список використаної літератури

1. Адорно Т. Эстетическая теория / Т. Адорно / Пер. с нем. А.В. Дранова. – М. : Республика, 2001. – 527 с.
2. Барт Р. Фрагменти мови закоханого / Р. Барт. – Львів : Культурологічний журнал «І», 2006. – 320 с.
3. Булатов М.О. Естетика (Спостереження над її історією) / М. Булатов. – К. : Стило, 2013. – 222 с.
4. Бычков В. Безобразное / В. Бычков / Новая философская энциклопедия. – М. : Мысль, 2010. – Т. 4. – С. 227–229.
5. Гартман Н. Эстетика / Н. Гартман, М. Мамардашвили; под ред. А. Васильева. – К. : Ника-Центр, 2004. – 640 с.
6. Завалько Г. Философские проблемы эстетики / Г. Завалько. - М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. — 400 с.
7. Иванченко Г. Космос любви / Г. Иванченко. – М.: Логос, 2009. - С. 122 – 123.
8. Иванченко Г. Логос любви / Г. Иванченко. – М.: Смысл, 2007. – 143 с.
9. Лосев А. История эстетических категорий / А. Лосев. – М. : «Искусство», 1965. – 376 с.
10. Малахов В.А. По сю сторону ясности. Заметки. Размышления. Сновидения. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – 200 с.
11. Філософський енциклопедичний словник / за заг. ред. В. Шинкарука – К. : Абрис, 2002. – С 503.
12. Розенкранц К. Эстетика безобразного / К. Розенкранц / Шкепу М. Эстетика безобразного Карла Розенкранца. – К. : Феникс, 2010. – 33–247.
13. Стрельцова Т. Судьба любви сегодня / Т. Стрельцова. – М. : Политиздат, 1990. – С. 331–379.

Віталій Туренко

**БЕЗОБРАЗНОЕ В КОНТЕКСТЕ ДИСКУРСА ЛЮБВИ: ЭСТЕТИЧЕСКАЯ
ПОСТАНОВКА ВОПРОСА**

*Кандидат философских наук, Киев, Украина
e-mail: amo-ergo_sum@ukr.net*

Рассматривается дискурс любящих на основе двух основных аспектов понимания безобразного: как несовершенства (недостатка) и как отвратительного.

Ключевые слова: дискурс любви, эстетика, человек, прекрасное, отвратительное, несовершенство, безобразное.

Vitali Turenko

**UGLINESS IN THE CONTEXT OF THE DISCOURSE OF LOVE:
THE AESTHETIC STATEMENT OF QUESTIONS.**

*PhD, Kyiv, Ukraine
e-mail: amo-ergo_sum@ukr.net*

Considered loving discourse based on two major aspects of understanding the ugly: how imperfections and how disgusting.

Keywords: discourse of love, aesthetics, human, beautiful, ugly, disgusting, disadvantage.